

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ КОСТОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Бавровська Н.М., доцент кафедри земельного кадастру

Мельник О.В., магістр

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проведено аналіз структури земельного фонду Костопільського району Рівненської області за матеріалами державного земельного кадастру. Досліджено сучасний стан використання земельно-ресурсного потенціалу району, проаналізовано основні напрямки удосконалення управління і використання земельних ресурсів в районі.

Ключові слова: *земельно-ресурсний потенціал, земельні ресурси, структура земельних угідь, використання земельних ресурсів.*

Постановка проблеми

Земельні ресурси являють собою основу розвитку економіки країни, забезпечення стійкого розвитку держави, реалізація економічних можливостей населення. У сфері охорони земельних ресурсів повинен бути налагоджений державний контроль за раціональним використанням земель тому, що Україна є однією з найбагатших власників якісних земельних ресурсів.

Земельні ресурси забезпечують функціонування економіки та суспільства, є надійною основою соціально-економічного розвитку країни, є просторовою базою для розміщення та функціонування усіх з видів людської господарської діяльності, головним засобом виробництва в сільському і лісовому господарстві, в їхніх

надрах сконцентровані усі поклади корисних копалин [12].

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Дослідження стану використання та охорони земельних ресурсів, аналіз конкретних заходів охорони земельних ресурсів та ґрунтів є завжди актуальним й викликає цікавість у суспільства та вчених.

Проблемам використання земельних ресурсів були присвячені роботи багатьох українських вчених, серед яких В.В. Горлачук, Д.С. Добряк [2], А.Г. Мартин [9], С.О. Осипчук [8], М.Г. Ступень [14], А.М. Третяк та ін.

Одні з них проаналізували використання земель сільськогосподарського призначення та визначили, що головною перепоною для вирішення проблемних питань у даній сфері є

відсутність ефективного механізму управління [14]. Інші вважають пріоритетними напрямками реформування земельної політики, поруч із формуванням ринку земель, є оптимізація стабілізуючих та дестабілізуючих угідь шляхом доведення до оптимальних розмірів площ сінокосів, пасовищ, лісів, природоохоронних територій [1].

У роботі авторами розкрито принципи підвищення економічної ефективності екологобезпечного використання сільськогосподарських земель в Рівненській області та запропоновано механізми економічно ефективного їх використання, який передбачає максимальну відповідність системи землеробства екологічним, економічним, природним і ландшафтним умовам економіко-ландшафтних зон [6].

На думку автора для вдосконалення нормативно-правових засад раціонального використання й охорони земель необхідно стимулювати власників землі і землекористувачів до впровадження землеохоронних заходів через механізм економічного стимулювання та впливати на них через механізм оподаткування земель сільськогосподарського призначення [9].

З огляду на те, що в Україні відбувається земельна реформа, постійно повинно відбуватися вдосконалення механізму раціонального використання земельних ресурсів, запровадження і встановлення системи заходів із відновлення порушених земель.

Мета статті - вивчити, проаналізувати та оцінити компонентну структуру земельного фонду Костопільського району Рівненської області, аналіз існуючих проблем у використанні земель району. До основних завдань можна віднести такі: дослідження структури та особливостей

використання земель сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу

У сучасному розумінні земельні ресурси - це складне поняття, до якого умовно належить визначення "природно-соціальне утворення", що характеризується ознаками просторового та інтегрального ресурсів - протяжністю, рельєфом, надрами, водами, ґрунтовим покривом, рослинністю, іншою біотою, а також є об'єктом господарської діяльності й розселення, визначає екологічні умови життя людей. Земельні ресурси - сукупні ресурси земної території як просторового базису господарської діяльності і розселення людей, засобу виробництва, її біологічної продуктивності та екологічної стійкості середовища життя [10].

Станом на 1.01.2013 р. земельний фонд України становив 60354,9 тис. га, або майже 6 % території України. Зокрема, сільськогосподарські угіддя становлять близько 19 % загальноєвропейських, у т.ч. рілля майже 27%. Український показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на душу населення є найвищим серед європейських країн – 0,9 га, у тому числі 0,7 га ріллі (проти середньоєвропейських показників 0,44 і 0,25 га відповідно).

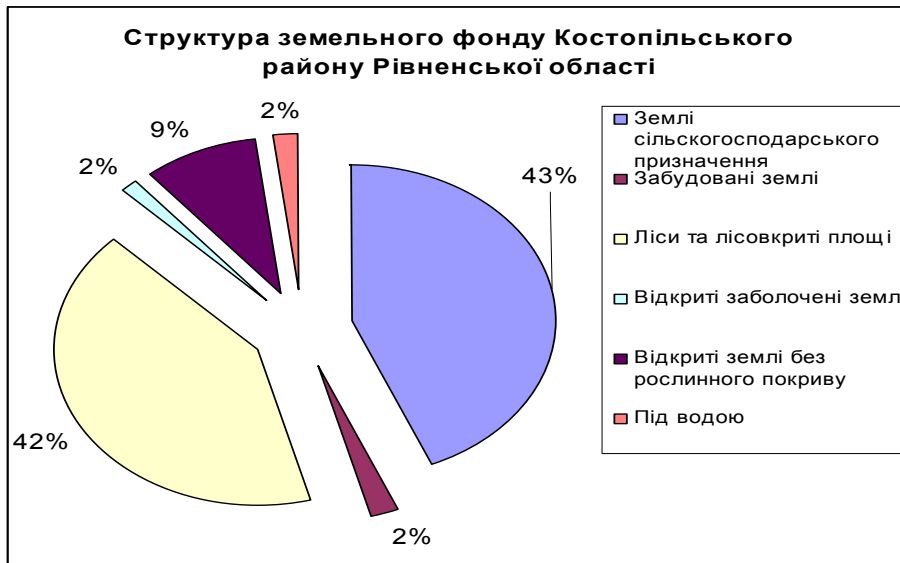
Водночас, як у структурі земельних ресурсів країни, так і в землекористуванні спостерігаються значні диспропорції, поглиблення яких може загрожувати довкіллю, а також ефективності господарської діяльності, тобто і стійкому розвитку економіки держави.

Костопільський район розташований у центральній частині Рівненської області у західній частині право-

бережного Полісся, в межах Поліської низовини, зокрема Костопільської рівнини. Район межує із Березнівським, Гошанським, Рівненським та Сарненським районами Рівненської області і Ківерцівським районом Волинської області [11].

За даними Державного земельного кадастру станом на 01.01.2013 р. загальна площа земель Костопільського

району становить 149651 га (7,5 % області), з них 65212,4872 га займають землі сільськогосподарського призначення; 62311,4759 га – ліси та інші лісовкриті площі; 3240,2479 га – забудовані землі; 2340,3772 відкриті заболочені землі; 13607,9935 – відкриті землі без рослинного покриву; 2936,3650 га території перебуває під водою (рис.1).

Рис.1. Структура земельного фонду Костопільського району Рівненської області

Найбільша частка в структурі земельного фонду припадає на землі сільськогосподарського призначення. Територія району характеризується високим показником сільськогосподарської освоєності (42,61%). За станні п'ять років площа сільськогосподарських угідь істотно не змінилася (табл.1).

Незначні зміни відбулися в результаті уточнення складу та площ угідь при інвентаризації земель сільськогосподарського призначення під час складання проектно-технічної

документації із землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв). У галузі сільськогосподарського виробництва в районі виробничу діяльність здійснюють 40 агроформувань, з них 4 – приватних, 5 – виробничих кооперативів, 25 – фермерських господарств, 3 – з обмеженою відповідальністю, господарських товариств – 4, виробничо-заготівельноторгове підприємство – 1. Виробництвом сільськогосподарської продукції займаються 4635 особистих селянських господарств, яким виділе-

на земля для товарного виробництва [4].

У Костопільському районі велика частка сіножатей і пасовищ (15 % від

сільськогосподарських угідь), які слугують природною кормовою базою для тваринництва.

1. Склад і структура сільськогосподарських угідь

Назва угідь	2009 р.		2011 р.		2013 р.	
	га	%	га	%	га	%
Всього земель, у тому числі	149651	100	149651	100	149651	100
Рілля	39816	26,61	39810	26,6	39814	26,6
Сіножаті	11625	7,77	11619	7,76	11618	7,76
Пасовища	11435	7,64	11435	7,64	11428	7,64
Багаторічні насадження	908,51	0,61	908,42	0,61	910,52	0,61
Ліси та інші лісовкриті площі	62200	41,56	62200	41,56	62311	41,64
Вода	2965,7	1,98	2934,3	1,96	2936,4	1,96
Забудовані землі	3177,9	2,12	3223,2	2,15	3240,2	2,17

*Джерело: за даними Рівненського обласного управління земельних ресурсів

За обліковий період в районі змінилась площа земель водного фонду – зменшилась на 29,36 га. Проводиться робота по інвентаризації ставків, побудованих на землях сільськогосподарських підприємств та переведених при реформуванні до земель запасу водного фонду, для подальшого надання їх в оренду іншим землекористувачам для риборозведення та рекреаційних цілей.

Надмірна господарська освоєність басейнів річок призвела до суттєвого порушення співвідношення між стабілізуючими і деструктивними підсистемами на користь останніх, що обумовило значне зниження екологічної стійкості ландшафтів. Одночасно відбулося суттєве погіршення природних умов формування водного стоку, гідрографічної сітки, якісних характеристик водних ресурсів.

Протягом останніх 5 років площа земель зайнятих під забудовою для різного функціонального використання збільшилася на 62,32 га. Це пов'язано з тим, що протягом цього періоду громадяни отримали значну кількість земельних ділянок для буді-

вництва та обслуговування житлового будинку і господарських споруд. Площа земель під одно - і двоповерховою забудовою зросла і становить 772,5246 га [4].

Позитивну динаміку мають ліси та лісовкриті території, площа яких протягом зазначеного періоду збільшилася на 111,8 тис. га. Зміни відбулися внаслідок переведення земель до лісових угідь, які надані у користування державним або комунальним лісгосподарським підприємствам.

Ліси на території району розташовані окремими дачами і контурами, які в районі зливаються в один масив. Майже 95 % цих земель займають землі вкриті лісовою рослинністю (рис. 2). Лісистість території адміністративного району складає 41,64 %. Коефіцієнт лісистості територій становить 0,41. Ведення лісового господарства спрямоване на раціональне використання і відтворення лісових ресурсів, забезпечення народного господарства деревиною та іншими видами користування, підвищення водорегулюючих, захисних функцій лісу [5-6].

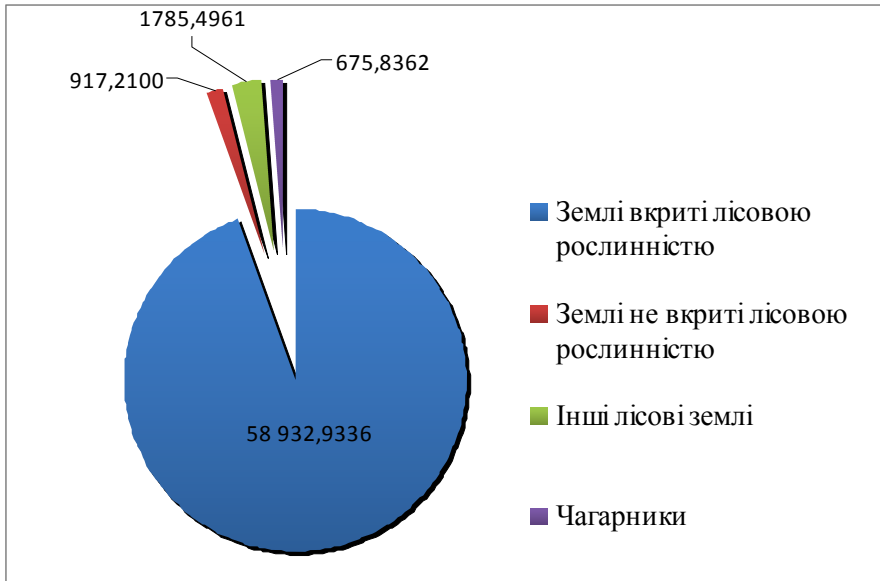

Рис. 2. Структура земель лісогосподарського призначення, га

Ліси мають важливе природоохоронне і рекреаційне значення. Лісові насадження покращують санітарно-гігієнічні умови життя людини, захищають ґрунти від вітрової та водної ерозії, регулюють поверхневий стік

вод, захищають ріки від замулення, підвищують урожайність полів, утворюють сприятливі умови для існування, збереження і відтворення тваринного світу (рис. 3).

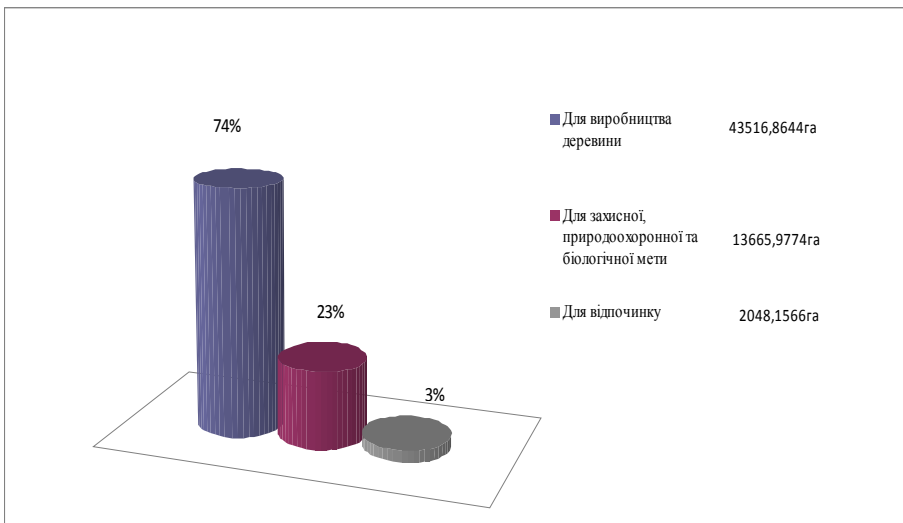

Рис. 3. Характеристика використання лісів та лісових площ за основною визнаною функцією використання, %

Коефіцієнт розораності Костопільського району становить 26,42 %, що характеризує ситуацію як умовно сприятливу. Найвища частка ріллі у структурі земельного фонду притаманна Мирненській сільській раді – понад 50 %. Найменш розораними є Малолубашанька, Пеньківська сільські ради та Костопільська міська рада (до 20 %), оскільки на їхній території

значні площі займають ліси (понад 70 % лісистість на території Костопільської міської ради), водно-болотні угіддя та поверхневі води.

Що стосується розораності сільськогосподарських угідь, то у районі вона становить 62,43 %. Цей показник більший від 70 % у шести сільських радах (табл. 2).

2. Розораність та лісистість території Костопільського району Рівненської області*

Назва адміністративної одиниці (сільська рада)	Загальна площа, га	Сільськогосподарська освоєність, %	Розораність, %		Лісистість, %
			територій	с-г угідь	
Великомидська	7257,1	35,93	21,73	60,48	58,11
Великостидинська	2925,1	47,95	36,65	76,43	46,84
Головинська	8242,0	40,01	31,96	79,87	50,40
Гутянська	4258,1	61,79	42,40	68,63	31,55
Деражненська	6072,2	57,20	39,94	69,83	33,32
Дюксинська	8661,1	40,83	29,05	71,14	54,16
Звіздівська	7413,0	33,59	23,84	70,97	60,75
Злазненська	4407,1	62,76	49,15	78,32	30,24
Золотолінська	7415,0	48,08	30,26	62,95	43,86
Малолубашанська	29324,0	21,74	7,25	33,36	29,84
Маломидська	7219,1	43,58	23,99	55,05	47,86
Малостидинська	4894,0	61,20	39,32	64,25	31,45
Мащанська	6257,0	52,66	32,42	61,56	39,82
Мирненська	5863,1	78,67	58,41	74,25	14,47
Пеньківська	6229,0	38,50	18,31	47,56	56,02
Підлужненська	8643,1	45,36	23,78	52,41	48,48
Пісківська	5117,0	45,90	29,21	63,64	35,64
Постійненська	7878,1	53,03	33,96	64,05	41,01
Яполотська	5202,2	73,33	46,80	63,82	19,05
Костопіль	6373,7	13,81	8,69	62,88	72,41
По Костопільському району Рівненської області	149651	42,61	26,60	62,43	41,64

* Джерело: Розраховано за даними Рівненського обласного управління земельних ресурсів

Високий рівень розораності сільськогосподарських угідь, як відомо, є одним з основних чинників посилення інтенсивності ерозійних процесів, що, своєю чергою, може призвести до деградації ґрунтів, евтрофікації во-

дойм, зниження економічного потенціалу території.

На території району існують проблеми землекористування, які потребують вирішення з боку органів земельних ресурсів.

Зокрема згідно загальнодержавної програми використання та охорони земель Рівненської області в Костопільському районі необхідно вирішити питання:

- зменшення розораності земель в шляхом консервації деградованих та малопродуктивних земель;
- створення системи захисту їх від водної і вітрової ерозії;
- відтворення і підвищення родючості ґрунтів;
- агролісомеліорації та меліорації земель – площа меліорованих земель в районі складає 50,258 тис га., в тому числі 38316 га це землі сільськогосподарських угідь;
- провести рекультивацію 51,5 га порушених земель.

Розробити проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь на території 33 агроформувань [13].

Проведення робіт щодо встановлення меж територій лісового та водного фондів, установа меж водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон та зон особливого режиму використання земель.

Висновки

Сучасна структура сільськогосподарського землекористування Костопільського району Рівненської області свідчить, що на його частку припадає майже половина (42,61 %) загальної площі земельного фонду. Спостерігаються певні територіальні відмінності в структурі розміщення сільськогосподарських угідь. Значний вплив на формування сучасної структури землекористування мають соціально-

економічні чинники, а саме: давня господарська освоєність території та історичні навички мешканців у веденні господарства.

В галузі земельних відносин, відбувається збереження і відтворення земель лісгосподарського призначення і водного фонду.

Для збереження і відтворення земельних ресурсів потрібно створення системи спостережень за станом земель з метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів. Система моніторингу дозволить своєчасно реагувати на будь-які погіршення земель, що дасть можливість покращити якість земельних ресурсів та не потребуватиме значних фінансових вкладів на ранніх стадіях погіршення земель.

Список літератури

1. Гуцуляк Ю.Г. Проблема оптимізації системи землеволодіння та землекористування / Ю.Г. Гуцуляк // АгроСвіт. – 2008. – № 21. – С. 24-27.
2. Добряк Д.С. Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах / Д.С. Добряк, Д.І. Бамбіндра. – К. : Урожай, 2006. – 336 с.
3. Добряк Д.С. Землеустрій – наукова основа раціонального використання та охорони земельних ресурсів / Д.С. Добряк, А.Г. Мартин // Землеустрій та кадастр. – 2006. – № 1. – С. 10-16.
4. Звіт про наявність земель та розподіл їх за власниками землі, землекористувачами, угіддями та видами економічної діяльності за станом на 1 січня 2013 року (форма № 6-зем) - зведена по Костопільському району Рівненської області
5. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page7>

6. Купріянич І.П. Економіко-ландшафтне зонування сільськогосподарських земель як наукова основа їх екологічнобезпечного використання на регіональному рівні : дис. канд. економ. наук : 08.00.06 / Ірина Петрівна Купріянич. – К., 2009. – 200 с.

7. Лісовий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

8. Мартин А.Г. Природно-сільськогосподарське районування України :навчальний посібник / Мартин А.Г., Опишчук С.О., Чумаченко О.М. – К., 2012. – 258 с.

9. Мартин А.Г. Проблеми охорони земель сільськогосподарського призначення в умовах завершення земельної реформи / А.Г. Мартин, О.В. Шевченко // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. - 2014. - № 1-2. - С. 48-56.

10. Мязченко О.П. Основи екології [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://pidruchniki.ws/19240701/ekologiyu/a/zemelni_resursi_ukrayini_stan.

11. Офіційний веб-сайт Костопільської районної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kostvlada.org/>.

12. Паньків З.П. Земельні ресурси. Навч.посібник / З.П. Паньків. - Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. - 272 с.

13. Регіональна програма розвитку земельних відносин у Рівненській області на 2006–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.rv.ua/documents/rishennya>

14. Ступень М.Г. Шляхи вдосконалення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення / М.Г. Ступень, М.С. Богіра // Землевпорядний вісник. – 2007. – № 5. – С. 33-36.

15. Третяк А.М. Земельні ресурси України та їх використання / А.М. Третяк, Д.І. Бабміндра. – К. : ТОВ ЦЗРУ, 2003 – 143 с.

---

* * *

Проведен анализ структуры земельного фонда Костопольского района Ровенской области по материалам государственного земельного кадастра. Исследовано современное состояние использования земельно-ресурсного потенциала района, проанализированы основные направления совершенствования управления и использования земельных ресурсов в районе.

Ключевые слова: земельно-ресурсный потенциал, земельные ресурсы, структура земельных угодий, использование земельных ресурсов.

* * *

The analysis of the structure of land fund Kostopil district of Rivne region based on state land cadastre. Investigated the current state of land use and resource potential of the area, analyzed the main ways of improving the management and use of land resources in the area.

Keywords: land resource potential, land resources, land structure, the use of land resources.